

BUDINČIŲ GLOBOTOJŲ FENOMENAS: TARP GALIMYBIŲ IR VISUOMENĖS LŪKESČIŲ

ŽANETA BUJAUSKAITĖ

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS, LIETUVA

Anotacija. Straipsnyje apžvelgiamos vaiko globos rūšys ir samprata Lietuvoje bei vaiko globos procesas budinčio globotojo šeimoje. Tyrimo dalyje, atlikus kokybinį tyrimą, aprašoma budinčio globotojo motyvacija ir pasirengimas vaiko priežiūrai, pasirengimo tapti budinčiais globotojais procesas, budinčio globotojo gaunama ir reikiama pagalba globos procese. Tyrimo rezultatai rodo, kad asmenys, norintys tapti budinčiu globotoju, turi būti tam tinkamai pasirengę, kadangi pastebint ir atliepiant vaiko poreikius tenka susidurti su įvairiais iššūkiais. Tyrimas parodė, kad nors budintys globotojai susiduria su iššūkiais, jie sulaukia įvairios paramos ir pagalbos.

Reikšminiai žodžiai: laikinoji globa, pagalba šeimai, vaiko gerovė, vaiko priežiūra, patirtys.

IVADAS

Vaiko gerovė pastaruoju metu yra viena aktualiausių temų Lietuvoje. Šiuolaikinės vaikų globos sampratos prioritetas – globa (rūpyba) šeimoje. Šiuo tikslu, be tradicinės globos šeimoje, šeimynoje ar institucijoje, įtvirtinama dar viena globos (rūpybos) forma – globa globos centre. Siekiant įgyvendinti alternatyvią vaiko globos šeimoje formą, 2018 metais pradėti kurti globos centrai Lietuvoje, siekiant pritraukti asmenis, norinčius tapti vaikų globotojais (rūpintojais) ir tėvais, pastiprinti žmones, jau auginančius likusius be tėvų globos vaikus, naikinti esamus mitus apie globą (rūpybą) ir įvaikinimą, keisti požiūrį į šią veiklą. Globos centrų veikla finansuojama iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir

Europos socialinio fondo projekto „Vaikų gerovės ir saugumo didinimas, paslaugų šeimai, globotojams (rūpintojams) kokybės didinimas bei prieinamumo plėtra“, siekiant įveiklinti globos centrų savivaldybėse, didinti jų teikiamų paslaugų prieinamumą ir gerinti kokybę. Projekto vykdytojas yra Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie SADM (VVTAIŲT). Siekiant įgyvendinti vaiko institucinės globos prevenciją, kad vaikas, paimtas iš šeimos nepatektų į instituciją, Lietuvoje pradėta plėtoti profesionalių globotojų, vadinamų budinčiais globotojais, veikla, kurios tikslas pagal su globos centru sudarytą tarpusavio bendradarbiavimo ir paslaugų teikimo sutartį – prižiūrėti likusį be tėvų globos vaiką, siekiant grąžinti jį į šeimą (Genienė ir Nedveckė, 2021).

Remiantis Lietuvos statistikos departamentu Lietuvoje globojamų vaikų skaičius šeimoje kasmet daugėja. Lietuvoje veikia 66 globos centrai, kurie yra sudarę bendradarbiavimo sutartis su 255 budinčiais globotojais, galinčiais priimti 448 be tėvų globos likusius vaikus (Globos centrų duomenys, 2022). Nors Lietuvos spaudoje, interneto svetainėse dažnai publikuojami straipsniai ir reklamos, kurios skatina užsiimti šia veikla, budinčių globotojų trūkumas išlieka (VVTAIŲT 2022 metų ataskaita).

Vaiko, kuris jau yra patyręs gyvenimo traumą, atvedimas į savo namus kelia nemažai iššūkių, nes budintis globotojas yra pirmasis asmuo, kuris susiduria su įvairiu probleminiu vaiko elgesiu (Caw ir Sebba, 2014). Kadangi daugeliu atvejų globojami vaikai yra emociškai ir psichologiškai pažeisti dėl neigiamos patirties, kurią jie patyrė biologinėse šeimose, siekiant suteikti jiems visapusišką pagalbą ir paramą šeimoms reikia atlikti terapinį ir prevencinį vaidmenį. Be to, globotojai turi bendradarbiauti su įstaigomis ir specialistais, dalyvaujančiais globos procese, kad galėtų tinkamai auklėti ir prižiūrėti globojamus vaikus. Dėl šių priežasčių neabejotina, kad globotojams reikia pasirengimo, valstybės dėmesio ir paramos (Snieskienė, 2001).

Vaikų globos nustatymo pagrindą sudaro, kuomet tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų nesirūpina, nesidomi vaiku, jo neprižiūri, netinkamai auklėja, naudoja fizinį arba psichologinį smurtą, todėl kyla pavojus vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi ir saugumui.

Tėvams neužtikrinus vaiko teisių, valstybė ima garantuoti globos teikimą vaikui, likusiam be tėvų globos.

Vaiko teisių konvencijos 20 straipsnyje nustatyta, kad vaikas, kuris laikinai arba visam laikui yra netekęs savo šeimos aplinkos arba kuris dėl savo interesų negali toje aplinkoje būti, turi teisę į ypatingą valstybės teikiamą apsaugą ir paramą. Jungtinių Tautų alternatyvios globos vaikams gairėse pažymima, jog vaikui turi būti suteikiama galimybė gyventi kuo artimesnėje šeimai aplinkoje, jam įprastoje aplinkoje; sprendimai dėl alternatyvios globos vaikams, ypač iki 3 metų, turi būti priimami vadovaujantis šeimos aplinkos principu. Lietuvoje daugelį metų buvo siekiama pokyčių vaiko globos srityje, siekiant sudaryti sąlygas vaikams augti šeimos ar artimoje jai aplinkoje, todėl galima manyti, kad budinčių globotojų poreikis augs (VVTAIT 2022 metų ataskaita).

Kyla klausimas, kas lemia budinčių globotojų apsisprendimą tapti budinčiu globotoju, kas motyvuoja tęsti budinčio globotojo veiklą, koks jų pasirengimas šiai veiklai, kaip pavyksta atpažinti ir atliepti prižiūrimų vaikų poreikius, su kokiais iššūkiais jie susiduria vaiko priežiūros metu, kokios pagalbos sulaukia ir kokios trūksta?

VAIKO GLOBOS RŪŠYS, FORMOS IR PRIEŽASTYS, KURIOS LEMIA VAIKO PATEKIMĄ Į LAIKINĄ GLOBĄ

Vaiko teisė gyventi su biologiniais tėvais, būti jų auklėjamiems ir prižiūrimiems yra neatsiejama nuo žmogaus prigimties. Tais atvejais, kai tėvai negali arba nenori užtikrinti savo vaikų teisių, tai turi padaryti valstybė (Kuprėnaitė, Lubienė, Dikovičiūtė, 2020). Rūpindamasi vaikų saugumu ir gerove, mūsų šalis sukūrė globos sistemą, kad vaikai, kurių sveikatai ar gyvybei biologinėje šeimoje gresia pavojus, galėtų gauti saugumą už šeimos ribų.

LR civilinio kodekso (2000) 3.248 str. apibrėžiama, kad vaiko globos (rūpybos) tikslas – užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų saugiai tinkamai augti, vystytis ir tobulėti. Vaiko globa (rūpyba) skirstoma į laikinąją ir nuolatinę: 1) laikinoji globa (rūpyba) pagal LR civilinį kodeksą (2000, 3.253 str.) apibūdinama kaip laikinai

be tėvų globos likusio vaiko priežiūra, auklėjimas, jo teisių ir teisėtų interesų atstovavimas bei gynimas šeimoje, šeimynoje, globos centre ar vaikų globos (rūpybos) institucijoje. O vaiko laikinosios globos (rūpybos) tikslas – grąžinti vaiką į šeimą; 2) nuolatinė globa (rūpyba) pagal LR civilinį kodeksą (2000, 3.256 str.) apibūdinama taip: „Be tėvų globos likusiems vaikams, kurie esamomis sąlygomis negali grįžti į savo šeimą ir kurių priežiūra, auklėjimas, teisių bei teisėtų interesų atstovavimas ir gynimas pavedamas kitai šeimai, šeimynai, globos centrui ar vaikų globos (rūpybos) institucijai.“

Vaiko globos (rūpybos) formos: 1) Vaiko globa šeimoje. Šiuolaikinė vaiko globos koncepcija pabrėžia ne institucinės vaiko globos prioritetą, bet vaiko globą šeimoje. Šeimyninė vaikų globa dėl savo pobūdžio yra svarbi ir efektyvi globos forma, nes, vaikui netekus tėvų globos, tėvų vaidmenį atlieka globotojai, o vaiko socializacija ir toliau vyksta šeimoje (Raudeliūnaitė ir Urbikaitė, 2011, cit. Snieškienė, 2001); 2) Vaiko globa šeimynoje. Pagal LR civilinį kodeksą (2000, 3.260 str.), vaiko globa (rūpyba) šeimynoje – globos forma, kai juridinis asmuo (šeimyna) globoja keturis ir daugiau vaikų šeimos aplinkoje. Pasak Kuliešiaus (2017), vaiko globa šeimynoje, kaip ir globa šeimoje, siekiama sukurti natūralią gyvenamąją aplinką, tinkamą vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, moraliniam ir socialiniam vystymuisi. 3) Vaiko globa institucijoje. Tai globos forma, kai likęs be tėvų globos vaikas apgyvendinamas vaikų globos institucijoje išimtiniais atvejais, kai nėra galimybės jo globoti (juo rūpintis) šeimoje, globos centre arba šeimynoje (LR civilinis kodeksas, 2000, 3.261 str.). Ši globos įstaiga siekia užtikrinti globojamam (rūpinamam) vaikui ugdymo, socialines paslaugas ir kitas jam tinkamas sąlygas saugiai augti, vystytis ir tobulėti bei tapti savarankiška asmenybe, gebančia integruotis į visuomenę. Taip pat pagrindiniu uždaviniu laikoma vaiko teisių ir interesų užtikrinimas bei sudarymas šeimos aplinkai būdingas gyvenimo sąlygas (Kuliešius, 2017).

Iki 2018 m. sausio 1 d. įsigaliojus LR civilinio kodekso straipsnio (3.252 str. 2 d.) pataisai buvo įvesta nauja vaiko globos (rūpybos) forma – globa (rūpyba) globos centre, t. y. socialinių paslaugų įstaigoje, kuri, įgyvendindama vaiko globotojų (rūpintojų) teises ir pareigas, perduoda

be tėvų globos likusį vaiką budinčiam globotojui pagal tarpusavio bendradarbiavimo sutartį, teikia ir organizuoja socialinių paslaugų ir kitos pagalbos teikimą vaikui ir budinčiam globotojui pagal jų poreikius, taip pat kitokią pagalbą vaiko tėvams, siekiant grąžinti vaiką į šeimą.

LR civiliniame kodekse (2000, 3.254 str.) apibrėžiama, kad vaiko laikinoji globa (rūpyba) nustatoma, kai vaiko: 1) tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų yra dingę ir jų ieškoma (kol teismas tėvus pripažins nežinia kur esančiais arba paskelbs mirusiais); 2) tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų laikinai negali rūpintis vaiku dėl abiejų tėvų ar vieno iš jų ligos, suėmimo, baudmės atlikimo ar kitų svarbių priežasčių; 3) tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų nesirūpina, nesidomi vaiku, netinkamai auklėja, naudoja smurtą arba kitaip piktnaudžiauja tėvų valdžia ir dėl to kyla pavojus vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi ir saugumui; 4) tėvai yra nežinomi (kol bus nustatyti tėvystės ar artimos giminystės ryšiai); 5) tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų yra neveiksnius ar ribotai veiksnūs nepilnamečiai.

Remiantis Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos (toliau – VVTAIT) duomenimis, 2021 m. dažniausiai (738 vaikai) tėvų globos neteko dėl to, kad vaiko atstovai pagal įstatymą buvo apsvaigę nuo alkoholio ir (ar) narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų, negalėjo tinkamai pasirūpinti vaiku dėl ligos, arešto, įkalinimo ar kitų svarbių priežasčių, todėl kilo realus pavojus vaiko fiziniam ar psichiniam saugumui, sveikatai ir gyvybei arba pavojus, galintis padaryti didelę žalą vaiko sveikatai (VVTAIT 2021 metų veiklos ataskaita).

Apibendrinant galima teigti, kad valstybė, organizuodama vaiko globą, perima biologinių tėvų teises bei pareigas ir perduoda jas fiziniam ar juridiniams asmenims vaiko teisėms įgyvendinti ir apsaugai užtikrinti. Lietuvoje yra dviejų rūšių globa: laikinoji ir nuolatinė ir keturios jos formos: vaiko globa šeimoje, šeimynoje, institucijoje ir globos centruose. Iš visų paminėtų globos formų prioritetas yra globa šeimoje, nes čia vaikas turi galimybę augti artimoje šeimos aplinkoje, kurioje gali visapusiškai vystytis, užmegzti nuolatinius tinkamus santykius ir gyventi įprastą šeimos gyvenimą. Siekiant užtikrinti vaikų saugumą ir gerovę, Lietuvos gerovės politikoje įgyvendinama laikinoji vaiko globa,

kurios tikslas – apsaugoti vaiką nuo gresiančio pavojaus bei traumų ir grąžinti jį į šeimą, kuomet tėvai, nenutraukdami ryšio su vaiku, spręstų kilusias problemas, dėl kurių vaikas buvo paimtas iš šeimos. Vaikų patirta nepriežiūra, psichologinis, fizinis smurtas, seksualinė prievarta ar netektis yra priežastys, dėl kurių vaikas gali būti laikinai paimamas iš šeimos dėl jo gerovės ir saugumo.

TYRIMO METODOLOGIJA

Siekiant atskleisti budinčių globotojų patirtis, buvo pasirinktas kokybinis tyrimo metodas. Taikant šį tyrimą galima daugiau dėmesio skirti žmogaus jausmams, emocijoms, stebėti, kaip jis jaučiasi atsakinėdamas į vieną ar kitą jam prisiminimus keliantį klausimą. Kokybinis tyrimas padeda pažinti, suprasti ir apibūdinti mažai tyrinėtus socialinius reiškinius, žmonių patirtis, socialines sąveikas, atskleisti, kaip tyrimo dalyviai įprasmina savo patirtį, sąveikas ir kasdienį gyvenimą (Žydzžiūtė ir Sabaliauskas, 2017). Tyrimo dalyvių atranka sudaryta pagal tikslinę imtį. Imtis sudaryta taikant kritinės atrankos metodą, taikomi šie atrankos kriterijai: 1) tyrimo dalyviai turi būti baigę budinčių globotojų kursų; 2) tyrimo dalyviai turi būti dirbantys ir turėti budinčio globotojo patirties.

Tyrimas atliktas 2023 m. sausio–balandžio mėnesiais. Tyrimui atlikti buvo atrinkti visi, kurie atitiko pirmiau nurodytus kriterijus. Tyrime dalyvavo budintys globotojai, kurie yra baigę budinčių globotojų kursus ir teikia laikinosios priežiūros paslaugas vaikams savo namuose. Tyrimo metu buvo atlikti 7 interviu su budinčiomis globotojomis, dirbančiomis skirtingų savivaldybių globos centruose pagal tarpusavio bendradarbiavimo sutartį.

Tyrimo duomenys buvo rinkti taikant individualų pusiau struktūruotą interviu. Atliekant jį, buvo iš anksto tyrimui sudarytos temos ir numatomi klausimai, pasilieka galimybė keisti juos vietomis, užduoti papildomų klausimų, atsižvelgiant į situaciją ir išsikeltą tikslą, o tai gali atskleisti visiškai netikėtus ir iš anksto nenumatytus tiriamos problemos aspektus. Tyrimo duomenų analizės procesą sudarė interviu

transkribavimas, kiekvieno interviu išrašo nuoseklus skaitymas, teksto skaidymas į prasminius vienetus ir jų kodavimas, subkategorijų išskyrimas ir jų sujungimas į kategorijas, galiausiai išskirtų kategorijų aprašymas ir interpretavimas. Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas (2017) teigia, kad turinio analizės pagalba tyrėjai gali apibendrinti rašytinius duomenis ir juos interpretuoti. Gauti rezultatai grindžiami interviu turiniu išskirtomis duomenų kategorijomis ir subkategorijomis ir ieškoma jų ryšio su kitomis kategorijomis (Kardelis, 2002). Šio tyrimo turinio analizės metodas leidžia atlikti gilesnę tekstų analizę ir rasti pagrindines tyrimo dalyvių mintis, kurios apibūdina budinčių globotojų patirtį.

Atliekant tyrimą vadovautasi kokybiniais tyrimams keliamais etikos principais – anonimiškumo ir konfidencialumo – siekiant apsaugoti tyrimo dalyvių tapatybes, tikrieji jų vardai, minimi tekste, yra pakeisti. Taip pat vadovautasi laisvanoriškumo ir geranoriškumo etikos principais – tyrimo dalyviai dalyvavo savo noru, iš tyrimo galėjo pasitraukti bet kuriuo metu. Interviu metu buvo bendraujama pagarbiai, draugiškai, klausinėjant ir įdėmiai išklausanč tyrimo dalyvius, jų nepertraukiant, naudojant aktyvaus klausymo metodus.

TYRIMO REZULTATAI

Budinčio globotojo motyvacija globos procese. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad asmenis tapti budinčiais globotojais paskatino vidiniai ir išoriniai motyvai. Tyrimo dalyvė teigė, kad tapti budinčia globotoja paskatino pajaustas profesinis „pašaukimas“:

Tokia trauka buvo, supratau, kad čia mano darbas, <...> daug laiko praleidusi su vaikais pajaučiau, kad turiu pašaukimą ir norą padėti <...> (Dalia).

Kaip teigia Danilevičius (2008), individualaus profesinio pašaukimo atradimas ir realizavimas atveria platesnes galimybes visapusiškai ir visavertai asmenybės sklaidai, didina gyvenimo pilnatvės ir prasmės potyrį, kūrybinio potencialo panaudojimą profesinėje veikloje, gerina darbo efektyvumą ir kokybę, taip pat turi lemiamos įtakos darbuotojo

karjeros sėkmei, savirealizacijai ir asmenybės ugdymui, įprasminant jo egzistavimą. Tyrimo dalyvė Gerda dalinosi, kad ją tapti budinčia globotoja paskatino meilė vaikams ir galimybė suteikti jiems namus:

Kažkaip tas namas, tos vietos yra ir šiaip vaikus mylėjau <...> (Gerda).

Pasak Antinavičienės (2008), meilė yra produktyvi santykio su kitais ir savimi forma, apimanti atsakomybę, rūpestį, pagarbą, įvertinimą, pažinimą ir troškimą, kad kitas žmogus augtų ir vystytųsi. Tyrimo dalyvė atskleidė, kad tapti budinčia globotoja ją paskatino aplinkybių susiklostymas, kuomet teko globoti vaiką iš artimos aplinkos:

Atsitiko gyvenime, kad teko globoti vaikutį iš artimos aplinkos ir teko pereiti GIMK mokymus, <...> buvo kaip ir pasiūlyta, buvo paminėta apie budinčius, <...> mokymai ėjo į pabaigą, va ten jau mes apsisprendėm iki galo, kad mes norėtume <...> (Giedrė).

Įsisamoninus priežastis, sukėlusias įtampą, ir suradus objektą, kuris padės ją pašalinti, šis poreikis tampa veiklos motyvu, skatinančiu veikti, o tuomet pajaučiama ir veiklos prasmė (Kazakauskaitė, 2022, cit. iš Nduka, 2016). Tyrimo dalyvė Rima teigė, kad būtent siekis turėti tarpusavio ryšį su dukra paskatino imtis budinčios globotojos veiklos:

Labai norėjau daugiau pabendrauti, ryšį turėti su dukra, kadangi jai buvo prasidėjus paauglystė, mačiau, kad ją reikia pakreipti ta linkme, <...> kad ji turėtų tokios socialinės veiklos, <...> tuo pačiu metu mes abidvi suartėsim <...> (Rima).

Bagdonaitė-Stelmokienė ir Snieškienė (2011) teigia, kad globotojų biologiniai vaikai sukaupia jiems vertingų socialinių žinių bagažą, kai mokosi rūpintis mažamečiais vaikais, išmoksta tapti empatiškai ir kantrūs, suvokia įvairius vaikus liečiančius gyvenimo sunkumus. Taip pat mokosi spręsti kasdienes sunkumus, geriau suprasti žmones. Tyrimo dalyvė Vaida dalinosi, kad tapti budinčia globotoja paskatino ištuštėję namai, kuomet biologiniai vaikai išvyko studijuoti į kitą miestą:

Ištuštėjo namai, <...> buvau jau pripratusi, kad šurmulys toks <...> (Vaida).

Pivorienės (2008) teigimu, suaugusių vaikų išėjimas iš namų, savo šeimos sukūrimas paveikia visų tėvų, ypač motinų, gyvenimą. Pasak autorės, tėvystės vaidmens netekimas tolygus reikšmingumo praradimui ir ypač ryškus senatvės ženklas, reiškiantis aktyvaus tėvystės vaidmens pabaigą, o „tuščio lizdo“ reiškinyje gali būti atsakingas už emocinę įtampą, izoliaciją, vieatvę ir nereikalingumo jausmą. Tyrimo dalyvė Rasa teigė, kad tapti budinčia globotoja paskatino vaikystėje patirti skaudūs išgyvenimai:

Mano pačios vaikystė buvo nelabai kokia vykus, <...> užmačiau skelbimą, kad yra rengiamas tas pirmas susirinkimas toks informacinis <...> (Rasa).

Kušlienė (2009, cit. iš Costin et al., 1991) teigia, kad vienas iš globos motyvų gali būti, kuomet tėvai, patys patyrę nelaimingą vaikystę, nori suteikti gerą gyvenimą savo namuose vaikui, kuris dabar patiria tą patį. Tyrimo dalyvė teigė, kad budinčio globotojo veikloje ją motyvuoja tėvų rodomos pastangos:

Tėvai susitvarko, stengiasi, aš tikrai matau, nu vat tos mergaitės, kur mes ilgai turėjom, tai nu tikrai mačiau, kaip stengėsi tėvai <...> (Rima).

Gardenhire, Schleiden ir Brown (2019) pažymi, kad globotojo motyvacija yra ypač svarbus veiksnys, nes padeda globotojui susidoroti su iškilusiais iššūkiais ir suprasti savo galimybes. Jeigu globotojas nėra pakankamai motyvuotas ir nepasirengęs būti globotoju, tai gali jam sukelti psichologinių problemų. Tyrimo dalyvė Vaida atskleidė, kad ją žavi ir motyvuoja galimybė būti pavyzdžiu vaikui:

Aš galiu įdėti kažkokį indėlį į tų vaikų gerovę, <...> tu būtent gali sudalyvauti didelį vaidmenį žmogaus likime, <...> įnešti į mažo žmogučio gyvenimą kažkokių kitokių spalvų, <...> galimybė būt kažkam pavyzdžiu (Giedrė).

Kaip teigia Navikaitė (2011), prisitaikydami prie gyvenimo naujuose namuose vaikai patiria įvairių sunkumų ir išgyvenimų. Tuo metu, kai jie patenka pas globotojus, jų mąstymo ir psichikos išsivystymo lygis yra palyginti žemas, jiems trūksta socialinių, pažintinių ir kalbos įgūdžių, jie menkai pasitiki suaugusiais, dažnai linkę maištauti ar gintis, tačiau

šėimos skiriamas dėmesys, meilė ir rūpestis ilgaiui pagerina jų emocinę savijautą ir skatina sklandų asmenybės vystymąsi.

Budinčio globotojo pasirengimas vaiko globai. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad asmenys, norintys tapti budinčiais globotojais, privalo baigti GIMK mokymus, kuriuos jie vertina kaip naudingus. Kiaunytė ir Lygnugarienė (2019) teigia, kad darbas su prižiūrimais vaikais dėl jų patirtų netekčių, psichologinių traumų, nepriežiūros ir smurto reikalauja ne tik emocinės ištvermės, vertybinio stuburo, bet ir ypatingo profesinio pasirengimo. Tyrimo dalyvės teigė, kad mokymai buvo naudingi:

Įsivertini, nusiimi rožinius akinius, kad globa yra labai gražu ir smagu, ir vat vaikas, su kokiom patirtim ateina, kokius įsai išgyvenimus atsineša, <...> ant kiek yra svarbus ryšys su šeima, <...> labai naudingi tie mokymai, vien dėl apsisprendimo, ar tikrai tu gali ir ar tikrai tu esi pasiruošęs (Giedrė).

Pasak Vainorienės (2013), globojamo vaiko auklėjimas yra vienas sudėtingiausių vaiko globos procesų, kuriame teorinės žinios ir žmoniški intuityvaus sudaro vientisą kompleksą, lemiantį visuotinai veikiančių vertybių priėmimą arba atmetimą. Todėl svarbu, kad budintys globotojai žinotų, kaip atliepti globojamų vaikų poreikius, ir gebėtų įsivertinti savo galimybes. Tyrimo dalyvė teigė, kad teorinių žinių tikrai pakako, tačiau norėjosi daugiau praktikos, potyrių mokymų metu:

Man atrodo, teorinių žinių jau pakanka, man jau atrodo, man kaip žmogui ir budinčiai globotojai trūksta patyriminių kažkokių <...> (Vaida).

Zubrickienės ir Adomaitienės (2013) teigimu, praktika ir teorija yra neatsiejamos, kadangi praktika sudaro sąlygas pritaikyti turimas teorines žinias ir praktinius įgūdžius konkrečiose situacijose, taip įgyjant gebėjimų, reikalingų būsimai profesinei veiklai. Tyrimo dalyvė Rasa dalinosi, kad nors mokymų užtenka, jai norėtųsi specifinių, kurie orientuoti į vaikų ligas ir sutrikimus:

Specifinių mokymų, kurie būtų apie smegenis, apie tuos raidos visus sutrikimus, <...> apie tas ligas, tokias visokias, į ką reikėtų atkreipti dėmesį <...> (Rasa).

Kaip teigia Ponciano (2010), mokymai, kuriuos būsimi globotojai gauna, yra labai svarbūs, tačiau globos procese labai svarbios ir individualios globotojų savybės. Dromantaitė (2013, cit. iš Gruževskis ir Čėsnaite, 2003) teigia, kad karjeros pasirinkimas negali užtikrinti visiškos karjeros sėkmės. Vienas svarbiausių veiksnių, nuo kurio ji priklauso, yra bendroji žmogaus kompetencija, t. y. asmeninės žmogaus savybės. Tyrimo dalyvė Ingrida teigė, kad prižiūrint vaikus svarbu turėti kantrybės ir empatijos, tyrimo dalyvė Giedrė sakė, kad budintis globotojas turi būti psichologiškai stiprus, atsparus stresui, užsispyręs ir norintis padėti vaikui:

Budintis globotojas turi turėti marias kantrybės, <...> empatiškas, nes kitaip nu tikriausiai būtų sudėtinga šitoj veikloj <...> (Ingrida).

Šivickytė ir Žydzūnaitė (2008) teigė, kad empatija yra svarbus globotojo asmenybės bruožas, jis atspindi gebėjimą suprasti globojamų vaikų emocinę būseną. Budintis globotojas turi būti jautrus ir empatiškas vaiko psichologinei savijautai, neteisti jo tėvų, būti motyvuotas padėti vaikui (Grinkevičienė, 2022, cit. iš Garcia Quiroga ir Hamilton-Giachritsis, 2015).

Budinčio globotojo patirtis atliepiant vaikų poreikius. Globos šeimoje tikslas – patenkinti geriausius tėvų globos netekusių vaikų poreikius ir interesus. Tyrimas atskleidė, kad budintys globotojai vaiko priežiūros metu pastebi ir atliepia prižiūrimų vaikų fiziologinius, saugumo ir socialinius poreikius. Leliūgienė (2003) atkreipia dėmesį, kad sunkumų patiriančios šeimos ne visada sugeba sukurti tinkamą gyvenamąją aplinką, kurioje būtų tinkamai tenkinami vaikų poreikiai, nes jų socialinis funkcionavimas sutrinka dėl priklausomybių, smurto ir įgūdžių stokos. Daugytės (2008) teigimu, fiziologiniai poreikiai žemiausi hierarchinėje poreikių sistemoje ir kartu patys stipriausi, nes žmogus be sveikatos, maisto, miego ir vandens neišgyventų. Tyrimo dalyvės teigė, kad prižiūrimi vaikai atvežami be būtiniausių daiktų, todėl tenka viską nupirkti:

Išvežti iš namų, tik su tais kroksais, pusnuogiai ir man tokius atidavė, o tada tai nežinojau, ką daryt, aš kaip parsivežiau juos namo aš neturiu kuo aprengt <...> (Gerda).

Tyrimo dalyvės teigė, kad apgyvendinus vaiką tenka pasirūpinti jo sveikata:

Iš vakaro man atvežė mergaitę, o kitą dieną mes tiesiog turėjom su greitąja gultis į ligoninę, <...> labai gerai, kad mes sureagavom greitai, nes ten buvo inksto geldelių uždegimas ir toks jau uždelstas <...> (Vaida).

Medicininė nepriežiūra, pasak Pupkevičiūtės-Kiguolės (2011), – tai nesirūpinimas vaiko sveikata ir medicininės pagalbos nesuteikimas, o tai lemia prastą sveikatą ir rimtus sveikatos sutrikimus. Pasak Jucevičiūtės (2014), pas globotojus apgyvendinti vaikai dažnai ateina iš sveikatai nepalankių sąlygų: prastos gyvenimo sąlygos, netinkama mityba, badas, netinkama apranga, o tai lemia vaikų įvairius sveikatos sutrikimus.

Kai patenkinami vaikų fiziologiniai poreikiai, jie trokšta jaustis saugūs. Pasak Žalimienės (2007), saugumas – tai ne tik fizinis (aplinka, kurioje vaikas negali susižeisti, sveikatai nekenksmingos sąlygos), bet ir psichologinis, t. y. galimybių vaikui normaliai vystytis ir tenkinti savo poreikius sudarymas. Tyrimo dalyvės teigė, kad vaikams užtikrinus saugią aplinką jie pasijaučia geriau:

Jie jau skaito, kad tai yra namai <...>, jie jaučiasi laisvai, jie eina per visus kambarius, jie liečia visus daiktus, jie įeina į kiekvieną spintelę, jie atsidaro šaldytuvą, nu jie jaučiasi namuose ir tai džiugina <...> (Giedrė).

Kaip teigia Bubinienė (2010), globojamiems vaikams labai svarbi šeimos atmosfera, laisvalaikis, šeimos parama ir draugiški, šilti santykiai. Kai globojamas vaikas jaučiasi kaip namie, gali pasidalinti su šeima visomis savo problemomis, rūpesčiais ir džiaugsmais, prasmingai leisti laisvalaikį su šeima, turi tinkamą vietą poilsiui, žaidimams ir pamokų ruošai, yra mylimas ir emociškai palaikomas šeimos, tikėtina, kad sumažės jo nervinė įtampa, problemų mokykloje ir pagerės santykiai su draugais.

Be fiziologinių ir saugumo poreikių tenkinimo, socialumas yra būtina žmogaus prisitaikymo ir išlikimo kintančioje aplinkoje sąlyga, ji visuotinai suvokiama kaip būtinybė žmogaus psichikai (Legkauskas, 2004). Pasak Šivickytės ir Žydzūnaitės (2008), kad vaikas gerai vystytųsi, svarbu patenkinti stabilų gerų santykių su patikimais ir artimais

žmonėmis poreikį. Tyrimo dalyvė teigė, kad tenka užtikrinti vaiko socialinius poreikius:

Praėjus kiek laiko, vaikams buvo kaip tradicija, važiuojam, jie laukia, nuvažiuojam, atbūnam ir paskui ryšys užsimezgė su močiute ir tėčiu <...> (Dalia).

Pasak Kauneckienės (2014), socialinis darbas ir bendradarbiavimas su laikinai globojamų vaikų tėvais yra labai svarbus siekiant užtikrinti, kad laikinosios globos laikotarpis būtų kuo trumpesnis ir mažiau skausmingas tiek vaikui, tiek jo tėvams. Tyrimo dalyvė atskleidė, kad vaikų ryšys su biologine šeima nuolat palaikomas:

Jam kasdien skambina tėtis, ta prasme ryšio nenutraukė su savo tėvais (Ingrida).

Pasak Jucevičiūtės (2014), artimi santykiai su biologiniais tėvais padeda vaikui sušvelninti psichologinius ir socialinius sunkumus, pagerina psichinę sveikatą. Pokalbių su tėvais dažnumas ir santykių su jais kokybė turi didelės įtakos sėkmingam psichosocialiniam funkcionavimui. Kokybiškas, nuoseklus ir ilgalaikis tėvų ir vaikų bendravimas yra labai svarbus siekiant užmegzti artimus santykius, kurie padeda įveikti psichologines ir sveikatos problemas.

Iššūkiai, su kuriais susiduria budintys globotojai. Tyrimas atskleidė, kad budintys globotojai globos proceso metu susiduria su įvairiais iššūkiais. Priimti į savo namus nepažįstamą, tėvų globos netekusį vaiką, kuris jau yra patyręs traumą, gali būti gana sunku ne tik budinčiam globotojui, bet ir visai jo šeimai. Svetimas vaikas ateina į šeimą ir patiria atsiskyrimą nuo biologinių tėvų. Tai netektis, apimanti visus gedulo etapus. Kita vertus, vaikas pasimetęs, nes nežino, ar gali pasitikėti nepažįstamais žmonėmis, ar gali jiems atsiverti, ar jie jo neįskaudins (Giedrimas, 2014). Tyrimo dalyvės teigė, kad iššūkių kyla adaptacijos pradžioje:

Jis nežiūrėjo man į akis, jis užsimerkdavo, jis bijodavo iš lovos keltis, <...> jis manęs bijojo, jis laukdavo vyro, pasitikdavo jį su ašarom <...> (Rasa).

Naktim neužmiega, verkia, prie jo prisiliest negaliu, jis tiesiog žviegia, <...> (Gerda).

Pasak Šilingytės (2011), vaikai, išgyvendami netektį, arba kovoja elgdamiesi agresyviai, arba atsitraukia šalindamiesi kitų. Vaikams nepasitikėjimo kitais pamoka kartais būna labai skaudi ir reikia ilgų globos metų, kad atsirastų naujas pasitikėjimas. Tyrimo dalyvė teigė, kad iššūkių joms kelia prižiūrimo vaiko elgesys:

Jis čia mane pradėjo siuntinėti, <...> visaip ir ten šliūndra, <...> išeinu į lauką ir kvėpuoju, nes labai labai sunku, nu žinot, aš nepratus visą laiką taip <...>, vieną kartą irgi kažką jis ten rašė, paėmė perlaužė parkelį rašalinių tų, ant striukės, ant visko <...> (Gerda).

Bandzienė (2008) teigia, kad vaikai, kurie yra neprižiūrimi, nepageidaujami ir nuolat patiria psichologinę prievartą, negali normaliai vystytis, todėl tampa vieniši ir agresyvūs, nesugeba susidoroti su sunkumais. Tyrimo dalyvė dalinasi, kad iššūkių kelia vaiko sveikatos sutrikimai:

Ji pas mus pateko ir ji mažai, ką mažai, jinai vaikas net valgyt nemokėjo, ji ten springo, duso, mėlynavo, <...> nuvažiavom pas gydytoją, sako, aš jus siunčiu į ligoninę, jums reikia kraujo perpylimus daryti, mes susipakavom, į reanimaciją, paskui į ligoninę <...> (Rasa).

Pasak Pupkevičiūtės-Kiguolės (2011), kuo ilgiau vaikas yra apleistas, tuo labiau jis fiziškai ir psichiškai žalojamas, tuo labiau deformuojamas jo socializacijos procesas. Visa tai neigiamai veikia vaiko fizinę sveikatą, mažina jo savivertę, o jei nepriežiūra tęsiasi kūdikystėje ir ankstyvoje vaikystėje, tai gali baigtis ir mirtimi. Tyrimo dalyvė teigė, kad iššūkių kelia tėvų abejingumas:

Mama ateina tokia kepurę užsimaukus, telefoną maigo, net neapsikabiną, įsivaizduojat, <...> man taip žinokit pilnos akys ašarų būdavo, <...> (Gerda).

Šivickytė ir Žydzūnaitė (2008) daro prielaidą, kad nepakankamas biologinių tėvų įsitraukimas, nenoras keistis ir priešiškusmas globotojams lemia nepakankamai kokybišką pagalbą vaikui, nes sklandus laikinųjų globotojų ir vaiko tėvų tarpusavio bendradarbiavimas yra būtinas sėkmingam šeimos bendravimui. Pasak Kauneckienės (2014), daugelis globojamų vaikų jaučia poreikį susitikti su biologine šeima, tačiau globotojams svarbu žinoti, kokių emocijų vaikas gali patirti po

tokio susitikimo su tėvais. Tyrimo dalyvė teigė, kad ne mažiau sunkumų kelia ir išsiskyrimas su prižiūrimu vaiku:

Žliumbiau, nežinau, pasikūkčiodama, <...> sunku buvo iš pat pradžių man <...> (Rima).

Stelmokienė (2013) teigė, kad dažnai visi šeimos nariai prisiriša prie globojamo vaiko, todėl jam išvykus iš namų gali pasijusti lyg tai būtų šeimos nario netektis. Šeimos nariams gali prireikti laiko, kad išliūdėtų dėl išvykusio vaiko ir vėl susijungtų kaip šeima. Tyrimo dalyvė atskleidė, kad išsiskyrimas su vaiku jai buvo sunkus ir nesugebėjo pamilti naujai prižiūrimo vaiko:

Prieš tai berniuką labai labai mylėjau ir galvojau, kad priėmus kitą vaiką man bus lengviau, bet klydau, buvo labai sunku, <...> buvo labai sunku pamilti, sunku priimti <...> (Rasa).

Pasak Tribockajos (2014), meilei užaugti reikia laiko. Atsiradus vaikui kartais patiriama melancholija. Tai gali lemti daug priežasčių: gyvenimas staiga pasikeitė, galbūt laiko trūkumas, nerimas, ar pavyks priprasti prie vaiko. Tas jausmas praeina, kai vaikas tampa savėsniis. Kitos tyrimo dalyvės teigė, kad sunkumų kelia sveikatos įstaigų požiūris į vaikus:

Kai kuriose įstaigose gydymo labai prastas požiūris į tokius vaikus, labai prastas. <...> nuvedžiau ją iš pradžių į polikliniką tokią prie namų, pas vaikų pediatrą, <...> ji ją apčiupinėjo ir įsivaizduokit, jokio, nei kraujo nepaėmė, nieko, jinai man pasakė: „Kam jums reikalingas tas vaikas?“ <...> aš išėjau ir pradėjau verkti <...> (Rima).

Bubinienė (2010) teigė, kad neigiamas visuomenės požiūris į vaikų priežiūrą šeimoje apsunkina socialinių darbuotojų ir kitų suinteresuotų asmenų visapusišką pagalbą. Visuomenė linkusi likti nuošaly, nenori įsitraukti į pagalbos teikimo procesą, abejinga šeimos problemoms ir netgi mėgsta kritikuoti, smerkti, o ne padėti. Tyrimo dalyvė teigė, kad jai kyla sunkumų, kuomet gauna kūdikį, o informacijos apie jo sveikatos būklę nėra:

Vaiko ligos istorija iš vienos gydymo įstaigos į kitą tam pačiam mieste pusantro mėnesio minimum eina, mum pusantro mėnesio yra beprotiškai daug, kaip tu gauni mažiuką leliuką, nežinai nieko <...> (Rasa).

Tyrimo dalyvės teigė, kad sunkumų kyla dėl pedagogų kompetencijos trūkumo:

Pedagogam kyla tiek klausimų, <...> ji iš nežinojimo taip, ta prasme tokių dalykų pridarė, sakykim, taip, kurių iš tikrųjų neturėtų daryti pedagogas ir dėl informacijos konfidencialumo, ta prasme dėl skelbimo, kad čia globojamas vaikas ir panašiai, <...> tėvų susirinkimo metu pasakė, kad čia ne mama, čia globėja <...> (Ingrida).

2003–2012 m. Valstybinėje švietimo strategijoje (2002) pabrėžiama, kad šeima ir mokykla turėtų kurti bendrą vaikų ugdymo erdvę. Tėvai ir mokymo įstaigos turi padėti vieni kitiems siekti bendrų ugdymo tikslų, nes pagrindinis tikslas – kad tėvai ir ugdymo įstaigos taptų partneriais siekdami bendrų tikslų. Tyrimo dalyvė teigė, kad iššūkių kyla, kuomet nesulaukia specialistų pagalbos vaiko globos proceso metu:

Dabar tik mane palieka iki tokio lygio, kad pati susiorganizuok visus susitikimus su nuolatiniais globėjais <...>, paskutiniu metu yra tragedija, nes mes pagalbos negaunam <...>, niekas nieko nežino, niekam niekas nežinoma, verskis, kaip nori. <...> dabar paskutiniu metu niekas nieko nesiūlo, niekas nepadedą (Rasa).

Globotojams reikia daug žinių ir įgūdžių, kad galėtų palaikyti emociai stabilią aplinką, kurioje būtų gerbiamos vaikų teisės ir skatinama jų saviraiška bei vystymasis. Tokiai aplinkai sukurti reikia aiškaus globos modelio, gerai apmokytų ir parengtų globotojų, nuolatinį mokymų ir atitinkamų institucijų priežiūros, paramos ir globos vertinimo (Puodžiūnienė, 2012). Pasak Wright (2009), globotojai sėkmingiau atlieka savo pareigas, jei sulaukia kitų asmenų pagalbos, yra palaikomi, vertinami ir pripažįstami. Tyrimo dalyvė teigė, kad iššūkių kyla ir dėl atokvėpio paslaugos neužtikrinimo:

Atokvėpio tvarka yra labai absurdiška, <...> mes esam žmonės, turim savo poreikių, <...> gal didmiesčiuose tos globos neužsitęsia, bet mūsų rajonuose jos užsitęsia, buvę, kada globa truko du su puse metų, <...> tu gali imti atokvėpį tada, kada tu esi laukiantis globotojas, <...> nu reikia kažkokių tų išėginių, nors dviejų <...>, neturim galimybės per vat pusę metų nors kelių dienų būti tik su šeima (Giedrė).

Grinkevičienė (2022) teigė, kad atokvėpio paslauga labai svarbi, kadangi globotojas pailsėjęs įgyja energijos ir ramybės, kurią gali perduoti vaikams ir suteikti kokybišką pagalbą. Nesudarius galimybių atsikvėpti, kyla rizika, kad budintys globotojai „perdegs“. Tyrimo dalyvė teigė, kad iššūkių kelia ir nepakankama valstybės finansinė parama:

Aišku, ir tie piniginiai visi klausimai, kada tu turi prašyti pinigų, kada tu realiai netelpi į tuos pinigus, nes ypač tie pirmi keli mėnesiai, kai tu ten gauni pliką vaiką <...> (Rasa).

Stankūnienė, Jasilionienė ir Jančaitytė (2005) pažymi, kad finansinė parama yra papildoma priemonė šeimoms ir papildomas pajamų šaltinis vaikų auginimo išlaidoms padengti. Tyrimo dalyvė teigė, kad sunkumų kelia profesinis „perdegimas“:

Aš jeigu gavau tą vaiką, aš turiu padaryti dėl jo viską, vat ir man čia biškį buvo perdegimas, mane biškį apramino, <...> nes kartais vertiesi per galvą pamiršdamas viską, kaip sakant, save ir savo poreikius, ir vat kad tik greičiau, tik geriau <...> (Giedrė).

Pasak Gudelio (2007), žmonės, kurie rūpinasi kitais, nori jiems padėti ir jaučia didelę atsakomybę, „perdega“ daug greičiau nei kiti, o tai gali lemti ir veiklos nutraukimą.

Pagalba, kurią gauna budintys globotojai globos metu. Tyrimas atskleidė, kad budintys globotojai sulaukia įvairios pagalbos. Pasak Liobikienės ir Radvilienės (2009), vaikus prižiūrintys budintys globotojai dažnai susiduria su įvairiais sunkumais, susijusiais su vaikų elgesiu, tarpusavio santykiais, santykių su vaiko biologiniais tėvais sudėtingumu. Laikiniams globotojams tenka didelė atsakomybė ir sunki užduotis padėti vaikui ir tėvams, kad vaikas būtų grąžintas į šeimą (Haselgruber, Solva ir Lueger-Schuster, 2020). Todėl tiek vaikams, tiek laikiniams globotojams reikia koordinuotos kompleksinės pagalbos, įskaitant medicininę, psichologinę, specialiąją ar emocinę. Tokiai paramai reikia visų kompetentingų institucijų ir specialistų.

Palankios emocinės atmosferos kūrimo aspektas, pasak Rimkaus (2016), – tai paties globotojo psichologinės sveikatos ir energijos išteklių ribotumas. Nenuostabu, jog globotojams, kurie deda daug pastangų, kad

padėtų kitiems, ir patiems reikia pagalbos. Šiuo atveju reikia stebėti globotojo psichinę ir fizinę sveikatą, apsvarstyti ir numatyti mechanizmus, kurie padėtų globotojui, pavyzdžiui, teikti emocinę ir profesinę pagalbą, laikinas vaikų priežiūros paslaugas ir atokvėpio laikotarpius. Tik tada, kai parama teikiama ne tik globojamam vaikui, bet ir globotojui, galima kalbėti apie visapusišką globotojo dalyvavimą globos komandoje ir globos proceso kokybę. Tyrimo dalyvės teigė, kad sulaukia globos centro pagalbos:

Išsikaukiau iš globos centro pinigų, finansavimą, nes ten buvo pora tūkstančių už tą šalmą, nu žinot, nu baisūs pinigai <...> (Rasa).

Kuliešius (2017) teigė, kad į socialinę paramą įeina socialinės paslaugos ir socialinė priežiūra, piniginės išmokos, daiktai. Socialinėmis paslaugomis siekiama patenkinti gyvybiškai svarbius asmens poreikius ir padėti jam susikurti tinkamas gyvenimo sąlygas, jei jis pats to padaryti negali. Tyrimo dalyvė teigė, kad ji visada gali kreiptis į globos koordinatorę:

Nu mes visą laiką su (vardas) labai draugaujam iš tikrųjų, labai kolegiškai, aš visada jai galiu parašyti, visada galiu paklausti <...> (Vaida).

Pasak Prakapo (2007), socialinis darbuotojas, dirbantis su globotojų šeimomis, turi padėti ir palaikyti jas psichologiškai ir morališkai, remti, išklausti, numatyti galimus nesutarimus ir padėti juos išspręsti. Pasak Pajaujienės (2019), socialinių darbuotojų vaidmuo globos procese yra labai įvairus: jie teikia globotojams informaciją ir atsako į jiems kylančius klausimus, konsultuoja, teikia emocinę paramą, tikrina, ar globotojai vykdo savo įsipareigojimus, stebi pokyčius ir įvykius, kurie gali kelti nerimą globojamiems asmenims. Tyrimo dalyvė teigė, kad jai padėjo asmeninės konsultacijos su psichologu ir psichoterapeutu:

Aš gavau asmeniškai tai konsultacijas su psichologu, turėjau, tiesiog susidėliočiau viską į lentynas, <...> ypatingai kaip tik gaunam vaikus, jos kaip ir yra privalomos <...> (Giedrė).

Tyrimo dalyvė teigė, kad globos proceso metu padeda savitarpio pagalbos grupės:

Kaip pas mus būna savitarpio pagalbos grupės, tai irgi labai neblogas dalykas, kur globėjai gali pabūti ir išsiventiliuoti ir aptarti rūpimus klausimus <...> (Giedrė).

Kaip rodo tyrimai, pasak Gvaldaitės (2020), savitarpio pagalbos grupės gali būti veiksminga parama globojančioms šeimoms. Kai vaikas patenka į šeimą, giminaičiai, neturintys globos patirties, negali iki galo suprasti paramos poreikio ir tinkamai į jį reaguoti. Be to, bendravimas su kitais, turinčiais panašios patirties, globotojams suteikia unikalių mokymosi galimybių ir papildomų išteklių. Tyrimo dalyvė dalijosi, kad sulaukia savo kolegų budinčių globotojų pagalbos:

Mes su (vardas) taip kolegiskai, kitą kartą ir rūbais, nu, tarkim, negali turėti vieno amžiaus, pavyzdžiui, ten staigiai reikia, tai visą laiką mes kažkaip tai patarimais <...> (Vaida).

Tyrimo dalyvės teigė, kad pagalbos sulaukia iš artimos aplinkos:

Mes praktiškai esame komanda, aš ir vyras, jis labai irgi suinteresuotas, jisai stipriai dalyvauja, <...> mes praktiškai dirbame šitą darbą dviese, <...> anyta padeda (Giedrė).

Markuckienė (2020) teigė, kad parama ir pagalba, ypač žmonių, turinčių patirties toje pačioje srityje, gali suteikti jėgų. Jie gali geriausiai suprasti, kokia patirtis, iššūkiai ir sunkumai gali slėgti, todėl labai svarbu, kad budintys globotojai turėtų artimų žmonių ratą, kurie esant būtinybei gali suteikti paramą ir pagalbą.

IŠVADOS

Budintys globotojai į globos procesą ateina nežinodami, kas jų laukia, tačiau vedami vidinių motyvų, tokių kaip altruizmas, besąlygiška meilė vaikams, „profesinis“ pašaukimas ir noras suteikti vaikams namus. Tapti budinčiu globotoju paskatina ir išoriniai motyvai, tokie kaip ištuštėję namai, vaikystėje patirti skaudūs išgyvenimai, siekis pagerinti tarpusavio ryšį su dukra, artimo giminaičio globa ir kitų asmenų pasiūlymas tapti budinčiu globotoju. Norint tapti budinčiu globotoju, be vidinių ir išorinių motyvų, ne mažiau svarbios ir žmogaus asmeninės savybės,

nes tik labai kantrus, supratingas, švelnus, empatiškas, motyvuotas, stiprus, morališkai ir emociškai pasiruošęs globotojas gali priimti vaiką tokį, koks jis yra. Kad globos kokybė būtų tinkama, svarbu, kad budintys globotojai neprarastų motyvacijos globos proceso metu. Tęsti budinčio globotojo veiklą juos motyvuoja galimybė dalyvauti vaiko gyvenime, tampant jam pavyzdžiu, parodant, kad gyvenimas šeimoje gali būti saugesnis, spalvingesnis. Budinčius globotojus taip pat motyvuoja matymas, kad vaiko biologinė šeima stengiasi, jog jis grįžtų į šeimą, galimybė padėti vaikui, atliepiant jo fiziologinius poreikius. Apsisprendus tapti budinčiu globotoju labai svarbu tam pasiruošti, todėl privaloma išklausti įvairius ir specializuotus globotojų (rūpintojų), budinčių globotojų, tėvių GIMK programos mokymus, kuriuos veda Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys. Jie mokymų metu paruošia budinčius globotojus šiai veiklai ir padeda jiems įsivertinti savo galimybes, motyvaciją, apsispręsti, ar jie tikrai gali tai daryti. Mokymai būsimiems budintiems globotojams naudingi, tačiau teorinių žinių neužtenka, norint suprasti šios veiklos specifiką. Mokymuose trūksta praktinių užsiėmimų, kurie leistų suprasti tą tikrąją budinčio globotojo veiklos realybę ir kylančius iššūkius. Nors budintys globotojai baigia mokymus, vaiko priežiūros metu susiduria su trūkstamomis kompetencijomis, ypač susijusiomis su vaikų elgesio sunkumais ir sveikatos sutrikimais. Norint užtikrinti tinkamą budinčio globotojo veiklos kokybę, svarbu, kad jie atlieptų prižiūrimų vaikų poreikius. Atliepiant poreikius, budintys globotojai susiduria su įvairiais iššūkiais, tokiais kaip vaiko adaptacijos sunkumai, elgesio pokyčiai, sveikatos sutrikimai, biologinių tėvų abejingumas. Taip pat budintys globotojai sunkiai išgyvena išsiskyrimą su vaiku, patiria profesinį „perdegimą“. Iššūkių kelia ir ugdymo bei gydymo įstaigų darbuotojų nekompetencija, nepakankama globos centrų pagalba, neužtikrinama atokvėpio paslauga, nepakankama valstybės finansinė parama. Labai svarbu, kad budintys globotojai globos proceso metu gautų reikiamą specialistų pagalbą. Budintys globotojai, susidūrę su iššūkiais, dažnai sulaukia pagalbos, daugiausia ir dažniausiai iš globos centruose dirbančių globos koordinatorių, psichologų ir psichoterapeutų. Iš globos

centro sulaukia finansinės ir materialinės pagalbos, o iš globos koordinatorių ir psichologų – paramos, palaikymo, pagalbos organizavimo. Budintys globotojai turi galimybę dalyvauti globėjų savitarpio paramos grupėse, psichoterapinėse konsultacijose, taip pat sulaukia savo kolegų pagalbos – budinčių globotojų bei iš artimosios aplinkos – sutuoktinių ir biologinių vaikų. Nors budintiems globotojams pagalba suteikiama, ji nėra pakankama. Budintiems globotojams trūksta galimybių gauti atokvėpio paslaugą, globos centrų darbuotojų įsitraukimo, nepakanka finansinės paramos, medicininių ir ugdymo įstaigų pagalbos ir priėmimo. Nepakankama pagalba lemia budinčių globotojų „perdegimą“ ir apsisprendimą nutraukti šią veiklą. Taigi, labai svarbu, kad prižiūrimų vaikų atsakomybė taptų ne tik budinčio globotojo, bet ir visų valstybės institucijų, kad visi susivienytų dėl vaikų gerovės ir apsaugos.

LITERATŪRA

1. Antinavičienė, O. (2008). *Vaikus globojančių šeimų globėjų geroji patirtis*. Magistro baigiamasis darbas. Vytauto Didžiojo universitetas.
2. Bagdonaitė-Stelmokienė, R., ir Snieškienė, D. (2011). Biologinių vaikų patirtis šeimoje, globojančioje ne giminaičius vaikus. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, 7(1), 31–50.
3. Bandzienė, V. (2008). Socialinio darbuotojo veiklos ypatumai teikiant pagalbą vaikui iš skurstančios šeimos. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, 1(1), 105–115.
4. Bubinienė, L. (2010). *Socialinės pagalbos šeimai, globojančiai vaiką, analizė*. Magistro baigiamasis darbas. Vilniaus pedagoginis universitetas.
5. Caw, J. ir Sebba, J. (2013). *Team parenting for children in foster care: A model for integrated therapeutic care*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
6. Costin, B., Cynthia, J., Downs, S. (1991). *Child Welfare: Politics and Practice*. New York.
7. Danilevičius, E. (2008). Teologinio pašaukimo suvokimo svarba profesinės veiklos įprasminimui. *Krikščioniškoji pedagogika ir psichologija*, 26(54), 59–70.
8. Daugytė, L. (2008). *Vaikų poreikių atspindys ikimokyklinių ugdymo įstaigų programose*. Magistro baigiamasis darbas. Vytauto Didžiojo universitetas.

9. Garcia Quiroga, M., Hamilton-Giachritsis, C. (2015). Attachment Styles in Children Living in Alternative Care: A Systematic Review of the Literature. *Child ir Youth Care Forum*, 45(4), 625–653.
10. Gardenhire, J., Schleiden, C. ir Brown, C. C. (2019). Attachment as a Tool in the Treatment of Children Within Foster Care. *Contemporary Family Therapy*, 41(2), 191–200.
11. Genienė, R., Nedveckia, J. (2021). Globos centrai ir budintys globotojai: nuo projekto iki tvarios socialinės vaiko globos politikos. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 23, 68–83.
12. Giedrimas, Z. (2014). Potencialių globėjų ir įtėvių švietimas, keičiant jų nuostatas. *Socialinis ugdymas*, 39(3), 74–85.
13. Grinkevičienė, J. (2022). *Padėti vaikams sunkiu momentu: laikinųjų globėjų patirtis globojant vaikus*. Magistro baigiamasis darbas. Mykolo Romerio universitetas.
14. Gruževskis, B., Čėsnaite, B. (2003). Specialistų su aukštesniu išsilavinimu rengimo kiekybinės ir kokybinės kaitos tendencijos Lietuvoje. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 6, 164–173.
15. Gvaldaitė, L. (2020). Įtėvių ir globėjų savipagalbos grupės – šeimų stiprinimo ir įgalinimo instrumentai. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, 26(2), 39–59.
16. Haselgruber, A., Sölva, K., Lueger-Schuster, B. (2020). Perspective matters: Differences between child-and caregiver-reports of emotion regulation mediating the relationship between cumulative childhood trauma and mental health problems in foster children. *Child Abuse ir Neglect*, 107.
17. Jucevičiūtė, S. (2014). *Globojamų paauglių bendravimo su tėvais ir globėjais bei psichologinio atsparumo reikšmė psichologiniam-socialiniam funkcionavimui*. Magistro baigiamasis darbas. Vytauto Didžiojo universitetas.
18. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas. Kaunas: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
19. Kauneckienė, D. (2014). *Vaikų, kuriems skirta laikinoji globa, bendravimo su biologiniais tėvais plėtojimas*. Magistro baigiamasis darbas. Šiaulių universitetas.
20. Kiaunytė, A., ir Lygnugarienė, V. (2019). Vaiko globos sisteminė pertvarka kaip iššūkis socialinių darbuotojų profesionalumui: kas parodo supervizijos ir intervizijos poreikį? *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, 23(1), 69–94.
21. Kuliešius, R. (2017). *Socialinės pagalbos poreikis globėjams, auginantiems vaikus šeimynoje, ir socialiniams darbuotojams, auginantiems vaikus vaikų namuose*. Magistro baigiamasis darbas. Vytauto Didžiojo universitetas.
22. Kuprėnaitė, Ž., Lubienė, J., ir Dikovičiūtė, D. (2020). Pagalbos vaikui ypatumai po jo atskyrimo nuo biologinės šeimos. *Sveikatos mokslai*, 3, 21–24.
23. Legkauskas, V. (2004). Žmogaus socialinės motyvacijos pagrindai. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2, 53–63.

24. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. (2000). *Valstybės žinios*, Nr. 74-2262.
25. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl vaiko gerovės 2013–2018 m. programos patvirtinimo“. (2012). *Valstybės žinios*, Nr. 140-7208.
26. Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymas Nr. I-983 „Dėl jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“. (1995). *Valstybės žinios*, Nr. 60-1501.
27. *Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos*. (2002). Švietimo gairės. 2003–2012 metų projektas. Vilnius: Švietimo kaitros fondas.
28. Liobikienė, T. N., Radvilienė, K. (2009). Įvaikinusių tėvų socialinės paramos poreikis. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, 4(2), 125–142.
29. Markuckienė, V. (2020). *Budinčių globotojų patirtys vaiko globos proceso metu: tarp vaiko priežiūros ir profesionalios globos*. Magistro baigiamasis darbas. Vytauto Didžiojo universitetas.
30. Navikaitė, A. (2011). *Socialinės pagalbos globėjų ir įtėvių šeimoms vertinimas*. Magistro baigiamasis darbas. Vytauto Didžiojo universitetas.
31. Nduka, O. (2016). Employee motivation and performance. *Central University of applied sciences*.
32. Pajaujienė, A. (2019). *Socialinių darbuotojų patirtis rengiant tėvų globos netekusių vaikų globėjus (rūpintojus)*. Magistro baigiamasis darbas. Mykolo Romerio universitetas.
33. Pivorienė, J. (2008). Pagyvenusių ir senų žmonių vaidmenų kaita šeimoje. *Mokslo darbai*, 41–45.
34. Ponciano, L. (2010). Attachment in foster care: The role of maternal sensitivity, adoption, and foster mother experience. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 27(2), 97–114.
35. Puodžiūnienė, V. (2012). *Vaiko globos šeimoje nutraukimo priežastys: globėjų patirtys*. Magistro baigiamasis darbas. Mykolo Romerio universitetas.
36. Pupkevičiūtė-Kiguolė, E. (2011). *Dienos centro veiklos ypatumai sprendžiant vaikų, patiriančių smurtą šeimoje, problemas*. Magistro baigiamasis darbas. Vilniaus universitetas.
37. Raudeliūnaitė, R., Urbikaitė, J. (2011). Vaikų globos šeimose ypatumai. *Socialinis darbas*, 10(1), 27–35.
38. Snieškienė, D. (2001). *Vaikų globa šeimose kaip socialinis veiksmas*. Daktaro disertacija. Vytauto Didžiojo universitetas.
39. Stankūnienė, V., Jasilionienė, A., ir Jančaitytė, R. (2005). *Šeima, vaikai, šeimos politika: modernėjimo prieštaros*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.

40. Stelmokienė, R. (2013). Globėjų biologinių vaikų vaidmuo globos procese: Mes visi tapom jų globėjais, mokytojais, motinomis ir tėvais. *Socialinio darbo procesas ir metodai*, 10, 21–34.
41. Šilingytė, L. (2011). *Šeimos globojamo vaiko socialinio dalyvavimo patirtys. Magistro baigiamasis darbas*. Vytauto Didžiojo universitetas.
42. Šivickytė, A., ir Žydžiūnaitė, V. (2008). Laikinių globėjų patirtys bendraujant su globojamo vaiko tėvais. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, 2(2), 109–130.
43. Vainorienė, I. (2013). *Globėjų (rūpintojų) pasirengimas spręsti socialines-pedagogines problemas: savipagalbos grupių patirtis*. Magistro baigiamasis darbas. Klaipėdos universitetas.
44. *Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba*. (2022). 2022 metų ataskaita.
45. Žalimienė, L. (2007). *Vaikų socialinės globos kokybė ir jos vertinimas*. Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
46. Žydžiūnaitė, V., ir Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai: vadovėlis socialinių mokslų studijų programų studentams*. Vilnius: Vaga.
47. Wright, K. (2009). Adoption Success: The Reality of Adoptive Placements Today. *Practice: social work in action*, 21(2), 119–125.

ŽANETA BUJAUSKAITĖ

VYTAUTAS MAGNUS UNIVERSITY, LITHUANIA

A PHENOMENON OF EMERGENCY FOSTER CARERS: BETWEEN POSSIBILITIES AND SOCIETAL EXPECTATIONS SUMMARY

A family's duty is to protect and ensure the right development for the child and protect the child's interests; otherwise, the state gets involved to ensure the child's rights and takes all measures to ensure that the child's rights are not violated. After a child is taken from an unsafe environment, the state looks for relatives who could temporarily provide safety for the children. If relatives are not found, attention turns to the care centres and the on-call guardians working in them. According to the modern concept, childcare priority is given to members of one's family. The purpose of temporary custody is to return the child to the family. In order to increase the number of guardians on duty, it is important to analyse what motivates guardians to undertake a specific activity and what the need for help is

during the guardianship process. This could help create support systems that motivate individuals to become caregivers. The object of the study is the experiences of guardians on duty in the process of childcare. The purpose of the study is to reveal the experiences of on-duty guardians in the guardianship process. Tasks of the research: 1) describe the motivation and readiness of the guardian on duty; 2) describe the process of preparing to become on-call caregivers; 3) describe the support received and needed for the on-duty guardian in the guardianship process. The qualitative research was based on constructivist ontology and interpretive epistemology. Seven on-duty caregivers participated in the study. The study revealed that internal and external motives motivated the research participants to start the activity of becoming a guardian on duty such as altruism, professional vocation, painful childhood experiences, an empty home, and the desire to improve the relationship with their biological daughter. The study revealed that the opportunity to participate in the child's life by showing him that family life can be more beautiful is a motive to continue the activities of on-call caregivers. The research revealed that all guardians on duty must attend PRIDE training, which they consider useful but notice that they lack practical experience. The study revealed that on-call caregivers respond to the needs of the children in their care but face a variety of challenges, from the children's behaviour and health problems to the state's institutions' negative attitudes, financial difficulties, and professional "burnout". The research revealed that on-call guardians receive support from close people, colleagues, and specialists in various fields who advise, provide emotional support, mediate, and organise various trainings and mutual support groups. Based on the research data, the paper presents recommendations for foster care centres, the state child rights protection and adoption service, city municipalities, the Ministry of Social Security and Labour, and future social work researchers.

Keywords: *guardian on duty, child in foster care, care process.*